

Peter Svetina
Univerza v Celovcu

MLADINSKA KNJIŽEVNOST IN SOCIALIZEM Strukturne spremembe v mladinskem romanu na Slovenskem v letih 1945–1955

Članek skuša na osnovi obravnave treh mladinskih romanov (*Bratovščina Sinjega galeba* Toneta Seliškarja, *Leteča učilnica* Ericha Kästnerja in *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapića* Ivane Brlič-Mažuranić) odgovoriti na vprašanje, kje se kažejo v strukturi mladinskega romana idejne spremembe, ki jih je v povojno slovensko družbo vnesel socialistični režim. Vsem trem besedilom je skupno to, da sega prva objava v čas pred drugo svetovno vojno (tj. v meščansko dobo z vrednotami, kot so toleranca, sposobnost dialoga in konsenza itn.), prevod oziroma nova redakcija besedila pa med leti 1945 in 1955 (v čas idejne ozkosti in uniformnosti). Analiza obravnavanih besedil je v strukturi besedila pokazala tri tipe sprememb: mehanični cenzorski posegi, ki odstranjujejo prvine krščanske prakse; jezikovno-stilske spremembe besedila, ki prinašajo zelo konkretno simbolno sporočilo, povezano z novo družbeno idejo in sprememba motivacije literarnega lika. Gre torej za spremembe na idejni ravni strukture literarnega besedila.

The article searches for ideological changes in the structure of juvenile novel, brought about by the socialist regime in the post-war period. Three children's novels are discussed – *Bratovščina Sinjega galeba*, written by Tone Seliškar, and two translations, i.e. *Leteča učilnica* by Erich Kaestner and *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapića* by Ivana Brlič-Mažuranić. The common feature of all the three texts is that the first publication reaches back into the pre-world war II period, while the translation and the new text redaction are from the period between 1945–1955. The analysis of the dealt with texts showed three types of changes in the text structure: mechanical censorship interventions, linguistically-stylistic alterations and changes of motivation with regard to literary character. These are changes at the ideological level of a literary text structure.

Uvod

Vprašanje, na katerega skušam v članku odgovoriti, je: kje se kažejo v strukturi mladinskega romana idejne spremembe, ki jih je v povojno slovensko družbo vnesel socialistični režim. V članku obravnavam tri mladinske romane: *Bratovščino Sinjega galeba* Toneta Seliškarja, in prevoda, *Letečo učilnico* Ericha Kästnerja ter *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapića* hrvaške avtorice Ivane Brlič-Mažuranić. Vsem trem besedilom je skupno to, da sega prva objava v čas pred drugo svetovno

vojno (v prvo polovico 20. stoletja), prevod oziroma nova redakcija besedila pa med leti 1945 in 1955, se pravi v prvo desetletje povojnega socializma.

Družbeni kontekst

Čas med obema vojnama je na Slovenskem tesno povezan z razvojem meščanstva. To je čas, ko v družbi sobivajo različni svetovni nazori in politične ideje (prim. Perovšek 1997, Vodopivec 2007: 186 in sl.), različne literarne smeri (prim. Zadavec 1999: 153 in sl.), vse bolj je v družbi prisotno tudi žensko vprašanje (osrednja slovenska predstavnica je pisateljica Zofka Kveder) in vprašanje mladine, kar je razvidno nenazadnje iz vse večje produkcije otroške in mladinske literature. To je čas, v katerem so temeljne vrednote vrednote meščanstva: individualnost, izobrazba, pripravljenost na dialog, toleranca, sposobnost iskanja kompromisa (prim. Kocka 1988: 27–28, Holz 2008: 287–290).

V času med obema vojnama živijo ob meščanskih tudi delavske politične stranke, ki zastopajo interese delavcev (proletariata), med njimi tudi komunistična stranka, katere delovanje pa je bilo v času med obema vojnama na Slovenskem prepovedano.

A po izbruhu druge svetovne vojne, ko se v skupni odpor proti nacizmu in fašizmu v Sloveniji povežejo različne politične opcije, prevzame oblast prav ta stranka, ki je kot edina politična opcija nosilka oblasti tudi po drugi svetovni vojni. Težnja komunizma je uveljavitev oblasti proletariata, ki naj z dobrinami upravlja sam (samoupravljanje), kar obenem pomeni, da je v taki družbi nezaželeno vse, kar je povezano s prejšnjo, kapitalistično družbeno ureditvijo. V povojni družbi se seveda krepi ideja in zavest o pomembnosti (delavskega) kolektiva. Povojni jugoslovanski čas je na eni strani povezan s precejšnjo blaginjo, na drugi pa z idejno ozkostjo in strahom. Meščanstvo in krščanstvo sta moteča elementa, ki ju je treba utišati ali odstraniti: znani so povojni množični poboji domobrancev, montirani politični procesi proti političnim nasprotnikom novega režima, gulaga Goli otok in Gotenica itn. (prim. Vodopivec 2007: 308 in sl., 328 in sl.) Idejno (ideološko) neoporečnost je bilo potrebno varovati z različnimi oblikami pritiska, med katerimi je tudi cenzura. (prim. Gabrič 2008)

Oris družbenih sprememb je potreben za razumevanje idejnih sprememb, do katerih je prišlo v mladinskem romanu na Slovenskem v prvem desetletju socializma.

Spreminjanje pomena

Tone Seliškar je leta 1936 izdal mladinski roman *Bratovščina Sinjega galeba*. Fant Ivo živi na otoku samotno življenje. Mama mu je umrla, oče pa je bil zaradi prepričanja otoških ribičev, da jih je ogoljufal, pregnan z otoka. Ob začetku zgodbe se bolni oče vrne na otok umret. Iz zapiskov, ki jih zapusti sinu skupaj z majhno ladjico, Ivo razbere očetovo idejo o ribiškem kolektivu, idejo o solidarnosti in skupnem delu, in jo skuša s fanti iz vasi spraviti v življenje.

Šele po dolgem času in po številnih dogodivščinah, v katerih naletijo dečki na tihotapce, ki so Ivovega očeta opeharili za ribiško ladjo, se kot pravi ribiči s to isto

ladjo vrnejo domov. Dečki so postali bratovščina, ribiška skupnost z eno ribiško barko. S tem je Ivo končno uresničil socialno idejo svojega očeta o skupnem delu in skupni delitvi zaslužka.

Ideja skupnega dela in človeške solidarnosti je vseskozi prisotna kot osrednja ideja romana. V izdaji iz leta 1936 je postavljena v krščansko okolje. Naj nekaj primerov iz romana ilustrira krščanski kontekst, v katerem se zgodba dogaja.

V usta Ivovega očeta, ki se sinu izpove na smrtni postelji, je položena svetopisemska prilika o izgubljenem sinu: oče je, kot sin v svetopisemski priliki, zapravlil imetje ribičev in odšel po svetu, delal je, kjer je nanoslo, padal po socialni lestvici vse niže, dokler ni dosegel socialnega dna, šel vase in se po premisleku vrnil domov prosit sina odpuščanja. Aluzija na svetopisemsko priliko je povsem jasna: »v izgubljenem očetu je rasla nepremagljiva želja: pred smrtjo objeti svojega otroka, nad katerim straši očetov greh.« (Seliškar 1936: 11)

Drugi primer opisuje postanek dečkov na otoku, ko se z ladjo vračajo proti domačemu otoku:¹

Prebudil jih je zvon samostanske cerkvice. Zbrali so se na krovu in se razgledali. Pred njimi se je dvigal pod strmo skalo skromen **samostan** z majhno cerkvico, poleg katere je v zvoniku klenkal zvon. /.../

Fantje so se odpočili in so se zdaj veselo podali v cerkvico, da pomolijo kakor njihovi očetje za srečno vožnjo. Da pomolijo za večni pokoj Antejeve duše. /.../

Le **dva patra frančiškana** sta še vedno prebivala tu in oskrbovala zasilno pristanišče, kamor so se v viharju zatekale jadrače. (Seliškar 1936: 68)

Za idejo o skupnosti (kolektivu) se pred ribiči Ivo oče navdušuje takole:

Vsi skupaj! Da, vsi skupaj! Skupaj živite, skupaj umirate – čemu ne bi še skupaj delali? – Vse, kar imam, priložim! Nabavimo si ladjico na motor, metali bomo v morje po dvesto metrov dolge mreže, pojdemo loviti na plano morje, kjer je morske divjačine na pretek. Skupaj delali – skupaj uživali! Da, edino to je prava beseda, starina! (Seliškar 1936: 4)

V izdaji romana, ki je izšla po drugi svetovni vojni (prvič leta 1948, ponatisov te izdaje je več kot deset), je avtor odstranil krščansko okolje, v katerega je bila vraščena predvojna izdaja romana, izpostavil pa je socialno idejo kolektiva, ki se je dobro prekrivala z idejo kolektiva (proletariata), ki je postal nosilec družbenega razvoja in kakršno je zapovedovala povojna socialistična ideologija.

Aluzija na svetopisemsko priliko o izgubljenem sinu v povojni izdaji izgine. Oče se v izpovedi tik pred smrtjo ne poimenuje več za »izgubljenega očeta«, ostane mu le še zelo splošnočloveška želja »pred smrtjo objeti svojega otroka in storiti zanj karkoli dobrega.« (Seliškar 1948: 15–16)

Ko dečki na poti domov pristanejo na otoku, se ne zatečejo več v samostan, ampak pridejo do svetilnika. V njem seveda ni več menihov, marveč svetilničarja:

V zavetnem pristanu se je »Sinji galeb« umiril, le narahlo se je pozibal kakor velika zibelka in vsi naši tovariši so krepko spali vse do jutra. Ko je sonce pokukalo izza Biokove planine, so se vedri zbrali na krovu in se razgledali po otočičku. /.../ Pred njimi se je iz žive skale dvigal **svetilnik**. **Oba čuvaja**, stara pomorščaka, sta gotovo počivala po težavni in naporni nočni službi. (Seliškar 1948: 76)

¹ Odebeljeno tiskani deli citatov so poudarki pisca članka.

Seliškar je, kot rečeno, socialno idejo v povojni izdaji na nekaterih mestih v romanu poudaril. Zapiski Ivovega očeta, v katerih premišljuje o skupnem delu in skupni delitvi sadov dela, so v povojni izdaji daljši (odebeljeni del besedila je v povojni izdaji dodan):

Marsikaj je bilo tu zapisano o ribarskih zadrugah, še več o skupnem delu, o tovarištvu in medsebojni pomoči /.../ Misel skupnosti pa se povsod zrcali iz teh vrstic. **Na teh listih je bilo zapisano, da je hudo na svetu zaradi tega, ker človek človeka izkorišča. Ribiči garajo in trpijo, trgovec pa jim plačuje ribe tako slabo, da imajo komaj za polento ... Trgovec bogati, a ribiči vedno bolj propadajo. Če bi se ribiči združili in vsi drugi delavci na svetu v eno samo vojsko, bi bili močni in bi lahko sonce sneli z neba.** (Seliškar 1948: 32–33)

Nekaj je tudi sprememb na jezikovno-stilni ravni, ki so omejene zlasti na uvodno poglavje. Ti popravki na prvi pogled spreminjajo zlasti vzdušje dogajanja, a če jih postavimo v kontekst (socialističnega) časa, jih lahko zaznamo kar kot programske: barve pokrajine, dreves, morja itn. so v predvojni izdaji pisane, od zelene do rožnate in modre, v povojni izdaji pa prevladuje rdeča barva prsti in sončnega zahoda (najbrž barva revolucije ni naključno postala tudi barva uvodnega poglavja). Tudi opis bivanjskih razmer na kamnitem otoku je v povojni izdaji romana spremenjen, otok je še bolj kamnit, narava je še bolj surova in neprizanesljiva, ljudje se skromneje preživljajo – a kljub temu imajo otroci prostor in čas za igro (tega v predvojni izdaji nimajo):

Le-tod so se igrali otroci. Deklice so nizale na nitke cvetje trobentic in ovce, ki so se pasle po trati, so imele okoli vratov obešene venčke tega pomladnega cvetja. Nekaj fantičev je lučalo kamenje v staro predrto ponev, ki so jo bili obesili na drevo za tarčo. (Seliškar 1948: 5)

Kontrast med priostrenimi bivanjskimi razmerami na otoku in otroku prijaznim in varnim okoljem za igro deluje v povojni izdaji kot programsko vneseni umetni raj. Povezava med varnim, idiličnim otroštvom in novo družbo, ki bo to omogočila, je kot na dlani. Spremembe v besedilu so torej spremembe idejnega izhodišča romana: iz romana s socialno idejo skupnega dela, katerega dogajanje je pred vojno postavljeno v meščanski (krščanski) kontekst, ki sam po sebi (razen očetove vrnitve, ki je sprožilni moment za Ivovo odločitev, da bo sledil očetovi ideji) ne vpliva na razvoj zgodbe ali odločanje glavnih junakov, deluje pa kot mentalni prostor, ki ljudi ob osnovni ideji tudi zapolnjuje in osrečuje, je po vojni nastal roman s socialno idejo o kolektivu, katere uresničitev je postala edina ideja človekovega bivanja, je izključni pogoj človekove sreče.²

Sprememba idejnega izhodišča bo bralcu, ki vneto sledi zlasti pustolovščinam družčine, ostala prikrita, kar se je po vojni tudi zgodilo: spremembe v besedilu so izpeljane na tak način, da bralec ne pomisli, da je bilo besedilo kdaj lahko tudi drugačno.

In prav to je najbolj problematičen del zgodbe: neopazno izstopa iz bralčeve zavesti pluralni prostor, ki ga nadomešča uniformnost ene same ideje, ne da bi to (mladi) bralec sploh opazil ali do tega zavzel stališče. In če pomislimo, da je

² Pojem bratovščine, ki je tesno povezan s krščanskim izročilom, postane ob odsotnosti krščanskih elementov v kontekstu povojne izdaje romana le še sinonim za družčino/kolektiv, zanimivo je, da je ta pojem avtor vseeno zadržal. Tudi drugi s krščanstvom povezani pojmi, ki še ostanejo v besedilu, dobijo splošni pomen: prerok je v novem kontekstu razumljen kot vizionar itn.

Seliškarjev roman ena najpopularnejših zgodb slovenske mladinske literature in da je bila zgodba (povojna varianta) posneta kot film, potem postane vprašanje odsotnosti/izgube pluralnega prostora v zgodbi še toliko bolj problematično.

Spremenjene idejne orientacije romana ne bi mogli pripisati ne cenzuri (tako kompleksnih posegov v besedilo cenzura na Slovenskem ni opravljala) ne avtocenzuri, saj je bil Seliškar v novonastali jugoslovanski (slovenski) družbi opazen člen vladajoče nomenklature, opravljal je vidne politične funkcije. Idejno preorientacijo bi lahko pripisali avtorjevemu osebnemu prepričanju: izhajal je iz proletarske družine, bil je učitelj in se je pred drugo svetovno vojno v premogovniških krajih, kjer je služboval, srečeval s problemi proletariata. Med vojno je bil v partizanih, po vojni pa, kot rečeno, nosilec nekaterih političnih funkcij.

Cenzura

V novem družbenem okolju se je v mladinski literaturi pojavljala tudi cenzura, mnogokrat zelo subtilno, komaj opazno. Zanimivo je, da cenzura ni bila enotna (enako stroga) v vseh jugoslovanskih republikah.³

V pričujočem članku se osredotočam na nekatere idejne (ideološke) posege v prevodih *Leteče učilnice* (*Das fliegende Klassenzimmer*) Ericha Kästnerja in *Čudovitih dogodivščin vajenca Hlapiča* (*Čudnovate zgone šegrta Hlapiča*) Ivane Brlić-Mažuranić.

Roman *Leteča učilnica* Ericha Kästnerja, ki je izšel leta 1933, v povojnem slovenskem prevodu ni več »eine regelrechte Weihnachtsgeschichte« (Kästner 2004: 9), torej »prava božična zgodba«, ampak »prava novoletna zgodba« (Kästner 1953: 5). In »Weihnachtengel namens Bökh« (Kästner 2004: 112), »božični angel Bökh«, ki ga v zahvalo svojemu profesorju na dopisnico nariše Martin, ni več »božični«, ampak »novoletni angel Bökh« (Kästner 1953: 108). Ker je cenzura prestavila dogajalni čas iz božičnega v prednovoletni čas, je bilo v zgodbi potrebno zamenjati tudi datum:

Der nächste Tag war der letzte Unterrichtstag. **Am 23. Dezember** kann kein Lehrer von seinen Schülern verlangen [...] (Kästner 2004b: 91)

Naslednji dan je bil zadnji dan pouka. Noben učitelj ne more **30. decembra** od učencev zahtevati [...]. (Kästner 1953: 87)

Odsotnost elementov krščanskega sveta je bila v desetletjih socialističnega režima v povojni Sloveniji tako samo po sebi umevna, da ne uredniki ne bralci v prevodu niso opazili niti nonsensnega »novoletnega angela«, ki bi vsaj v ponatisu iz leta 1995 lahko že spet postal »božični«. Novi (ustrezen) prevod *Leteče učilnice* je izšel v slovenščini šele leta 2010. Prenos dogajanja iz božičnega v novoletni čas ne posega v razvoj zgodbe ali literarnih likov, ne v motivacijo dogajanja. Kästner je bil s svojim političnim in socialnim nazorom v povojnem slovenskem prostoru sprejemljiv, številni prevodi pričajo o tem, da je bil celo zelo popularen. A pluralni meščanski kontekst, ki je strpen do krščanstva in v katerega Kästner postavlja svoje

³ Z vprašanji cenzure v prevodih (Andersen, Grimm, Spyri, Kästner) so se ukvarjali Kocijančič Pokorn (2005), Orel Kos (2001, 2005), Zupančič 2007, Svetina (2009); za vprašanje cenzure v mladinski književnosti na Hrvaškem prim. Zima (2007).

zgodbe, je bil v povojni slovenski družbi problematičen. Cenzura je torej poskrbela za idejno preorientacijo besedila, za odmik od krščanske tradicije, odstranila je krščanske elemente. Ideološki poseg se odraža v strukturi romana na ravni ideje, bralcu subtilno odstrani širši (pluralnejši) dogajalni okvir.

V romanu *Čudnovate zgodbe Šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić, ki je izšel leta 1913, se srečamo z zgodbo čevljarskega vajenca Hlapića, ki zaradi surovega ravnanja svojega mojstra od njega pobegne. Na poti protagonist srečuje ljudi in jim pomaga: krpa obuvala, pogasi požar, reši svojega mojstra, ki so ga tatovi oropali na poti na sejem, itn. V začetku zgodbe naleti na deklico Gito, s katero v romanu skupaj popotuje in za katero se na koncu zgodbe izkaže, da je ugrabljena mojstrova hči.

Povod, zakaj Hlapić popotuje iz kraja v kraj, so premajhni škornji, ki jih hoče znositi, da bodo gosposkemu dečku, za katerega so bili narejeni, prav. Prav zaradi njih se je mojster tako grobo znesel nad Hlapićem. Globlji motiv, vzrok njegovega popotovanja pa so dobra dela, ki jih želi delati na poti: »mene i onako šalje car, da idem po ovoj zemlji, pa gdje treba pomoći, da tamo pomognem.« (Brlić-Mažuranić 1961: 64) Ta Hlapićeva drža pa ima izhodišče v protagonistovem krščanskem svetovnem nazoru, zaradi katerega je glavni junak tak, kakršen je, »ne samo dober, ampak kot Kristus pridiga in dela dobra dela.« (Hranjec 2006: 59)

Hlapićevo krščansko ravnanje se ne kaže samo ob številnih dobrih delih, za katere je na koncu poplačan, ampak tudi v molitvi:

Hlapić rekne: »Laku noć«, a čovjek odvrati »Laku noć«.

Sad se Hlapić prekrsti naglas.

A onda polako digne glavu, da vidi, hoće li se i onaj čovjek prekrstiti. No on se nije prekrstio, nego se samo okrenuo i počeo hrkati kao vuk.

To se Hlapiću nije dopalo. Zato se još jedamput prekrsti, a onda zagrlji Bundaša, jer mu je bilo malo zima pod mostom, pa mirno zaspi.

To je bio drugi dan Hlapićeva putovanja. (Brlić-Mažuranić 1961: 28)

V slovenskem prevodu romana, ki je izšel leta 1955 (Brlić-Mažuranić 1955), so krščanski elementi cenzurirani. V odlomku srečna družina ne gre v cerkev in Hlapić tudi ne moli več:

Hlapić reče: »Lahko noć« in mož odvrne: »Lahko noć«.

To je bil drugi dan Hlapićevega potovanja. (Brlić-Mažuranić 1975: 30)

Povojna slovenska cenzura je posegla v tem primeru v motivacijo glavnega literarnega lika: izhodišče dobrih del glavnega literarnega lika, njegovo vseskozi dobronamerno ravnanje in nagrada (srečno snidenje in obet srečnega življenja) ni več krščanstvo. V cenzuriranem prevodu je motiv Hlapićevega ravnanja le občečloveška dobrota, ki svojega izvora nima več v krščanskem nauku, krščanski vzgoji.

Roman je lahko v istem času kot slovenski prevod izšel na Hrvaškem (v izvorniku) necenzuriran, kar (kot že rečeno) priča o zanimivem dejstvu, da so v istem času, v isti državi, v istem režimu delovali različni kriteriji dovoljenega in nedovoljenega, politično korektnega in politično nekorektnega.

Odsotnost krščanskih elementov v obeh prevodih je problematična najprej s prevajalskega stališča, obenem pa še zato, ker je bil v slovenskem prostoru z njimi vred odstranjen drugačen pogled na svet: svet je postal v besedilih enostranski, uniformen.

Zaključek

Iz analize obravnavanih besedil lahko v strukturi besedila izluščimo tri tipe sprememb:

- mehanični cenzorski posegi, ki odstranjujejo iz besedil prvine krščanske prakse (božič, molitev, samostan, pater ipd.);
- jezikovno-stilske spremembe besedila, ki na videz spreminjajo samo vzdušje zgodbe, v bistvu pa prinašajo zelo konkretno simbolno sporočilo, povezano z novo družbeno idejo (rdeča barva, raj za otroke), ali subtilno izraženo spremembo nazorskega izhodišča literarnega lika;
- sprememba motivacije literarnega lika.

Gre torej za spremembe na idejni ravni strukture literarnega besedila.

Potrebno je omeniti, da je ob že omenjenih spremembah v strukturi besedil prišlo tudi do sprememb na literarnem prizorišču: nekateri osrednji avtorji mladinske literature iz časa med obema vojnama so po drugi vojni v novem režimu zamolčani (Gustav Strniša, Vida Jeraj), prav tako so zamolčani deli opusov nekaterih avtorjev, ki so začeli ustvarjati v času med obema vojnama in nadaljevali s pisanjem za otroke in mladino po vojni ali so med vojno umrli (Oton Župančič, Bogomir Magajna, Anica Černej). Avtorji, ki so bili po vojni izločeni iz mladinskega literarnega kanona, so bili ali predvojni meščani ali katoliki, besedila, ki jih je doletela enaka usoda, pa tematsko ali motivno vezana na krščanske ali meščanske vrednote.

Po drugi svetovni vojni se v slovenski mladinski literaturi pojavijo nove teme (partizananski boj, življenje v mestu), novi literarni liki (partizani, kurirčki, pionirji, sirote, tovariš Tito), nova dogajališča (mesto), novi žanri (detektivska zgodba). In seveda novi avtorji (Vida Brest, Krstina Brenk, Leopold Suhodolčan, Brane Dolinar, Branka Jurca, itn.).

Spremembe v povojni slovenski družbi, ki je odstranila predvojne (meščanske) vrednote (iskanje konsenza, toleranco, individualnost itn.), se kažejo v strukturi literarnega besedila po drugi vojni tudi na drugih ravninah: v vzorcih dialoga literarnih likov (konsenzualnega dialoga med avtoriteto in podrejenim – otrokom ali mladostnikom – pravzaprav ni), v podobah nasilja in kazni (odnos do otroka v literarnih delih je po drugi vojni v slovenski literaturi mnogo bolj človeški), v vzorcih otrokovih želja in njihovih izpolnitev itn. Omenjene teme še čakajo na obširnejšo raziskavo.

Viri in literatura

Primarna literatura

Ivana Brlić-Mažuranić, 1961: *Čudnovate zgodbe šegrta Hlapića*. Zagreb: Mladost (Vjeverica 40).

Ivana Brlić-Mažuranić, 1975: *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapića*. Prev. Alojzij Bolhar. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zlata knjiga).

Erich Kästner, 1953: *Leteča učilnica*. Prev. Rudolf Kresal. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sinji galeb 13).

Erich Kästner, 2004: Das fliegende Klassenzimmer. *Kästner für Kinder*, 2. Zürich: Atrium. 7–118.

Tone Seliškar 1936: *Bratovščina Sinjega galeba*. Ljubljana: Mladinska matica.

Tone Seliškar 1948: *Bratovščina Sinjega galeba*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Sekundarna literatura

Aleš Gabrič, 2008: Cenzura v Sloveniji po drugi svetovni vojni: od komunističnega Index librorum prohibitorum do ukinitve »verbalnega delikta«. *Primerjalna književnost*, leto 31, posebna številka (Literatura in cenzura, ur. Marijan Dovič). 39–53.

Eva Holz, 2008: Nekaj utrinkov o meščanstvu na Kranjskem v drugi polovici 19. stoletja in v času med obema vojnama. V: Angelika Hribar: *Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev (Knjižnica Kronike 11). 283–301.

Stjepan Hranjec, 2006: *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Nike Kocijančič Pokorn, 2005: Ste brali Heidi? (Primer (post)socialistične cenzure prevodov). *Beyond equivalence*. Ur. Nike Kocijančič Pokorn, Erich Prunč, Alessandra Riccardi. Graz: Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft. (Graz translation studies, 9). 57–72.

Jürgen Kocka, 1988: Bürgertum und bürgerliche Gesellschaft im 19. Jahrhundert: Europäische Entwicklung und deutsche Eigenarten. *Bürgertum im 19. Jahrhundert: Deutschland im europäischen Vergleich*. Ur. Jürgen Kocka. München: DTV. 11–76.

Silvana Orel Kos, 2001: Let divjih labodov med nebese in peklom. Pravljica Divji labodi H. C. Andersena v slovenskih prevodih. *Prevajanje Prešerna. Prevajanje pravljic*. Ur. Martina Ožbot. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 289–309.

Silvana Orel Kos, 2005: Samoupravljanje Andersenovih pravljic. *Otrok in knjiga* 63, 100–112.

Jurij Perovšek 1997: Idejni, socialnogospodarski in narodnopolitični nazori slovenskega meščanstva v času med svetovnima vojnama (1918–1941). *Zgodovinski časopis*, leto 51, št. 4, 529–553.

Peter Svetina 2009: Cenzura v prevodih mladinske književnosti v času socializma. *Odprta okna: Komparativistika in prevajalstvo. Majdi Stanovnik ob 75. rojstnem dnevu*. Ur. Martina Ožbot, Darko Dolinar, Tone Smolej. Ljubljana: ZRC, DSKP. 263–276.

Peter Vodopivec 2007: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*. Ljubljana: Modrijan.

Franc Zadavec 1999: *Slovenska književnost, 2: Moderna, ekspresionizem, socialni realizem*. Ljubljana: DZS.

Dubravka Zima 2007: Kdo bo koga ubogal/poslušal: o avtoriteti v »ženskih« romanih Astrid Lindgren. *Otrok in knjiga* 69, 14–22.

Breda Zupančič, 2007: Fran Albreht in Grimmove pravljice. *Otrok in knjiga* 70, 25–53.